

Protestant Theological University

Review of: Marc Morris, *The Anglo-Saxons: a history of the beginnings of England*. London: Hutchinson, 2021. [and] Neil Price, *The children of Ash and Elm: a history of the Vikings*. London: Allen Lane/Penguin 2021.

van Klinken, G.J.

Published in:
Kerk en Theologie

Published: 01/01/2022

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Klinken, G. J. (2022). Review of: Marc Morris, *The Anglo-Saxons: a history of the beginnings of England*. London: Hutchinson, 2021. [and] Neil Price, *The children of Ash and Elm: a history of the Vikings*. London: Allen Lane/Penguin 2021. *Kerk en Theologie*, 73(2), 207-209.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons). You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

This publication might have been made available through the PThU Research Portal under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the PThU website: <https://www.pthu.nl/over-ptthu/bibliotheek-ptthu/diensten/article-25fa-taverne-amendement-end-user-agreement.pdf>

Takedown policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will investigate your claim and remove access to the work if necessary: bibliotheek@pthu.nl.

Review of: Marc Morris, *The Anglo-Saxons: a history of the beginnings of England*. London: Hutchinson, 2021. [and] Neil Price, *The children of Ash and Elm: a history of the Vikings*. London: Allen Lane/Penguin 2021.

van Klinken, G. J., 2022, In: *Kerk en Theologie*. 73, 2, p. 207-209 3 p.

Marc Morris, *The Anglo-Saxons. A history of the beginnings of England*. London: Hutchinson, 2021, 508 pp., € 31,21, ISBN 978 1 786 330994; Neil Price, *The children of ash and elm. A history of the Vikings*. London: Allen Lane/Penguin, 2021, 599 pp., € 31,21, ISBN 978 0 241 28398 1.

Gert van Klinken

Terwijl de theologie zich nadrukkelijk geconfronteerd ziet met kerkverlating, trekt het omgekeerde proces aandacht van historici en oudheidkundigen. Marc Morris doceert mediëvistiek in Oxford en Londen, Neil Price is hoogleraar archeologie aan de universiteit van Uppsala in Zweden. Beiden bestuderen de periode waarin (bijna) alle bewoners van Engeland en Scandinavië christen werden: tussen 600 en 1000 AD. Een reconstructie van dat proces vereist een tentatieve reconstructie van de voorstellingswereld zoals die bestond voor de kerstening begon.

Price begint bij de oudste geschreven bronnen van IJsland: de saga's. Ze geven een toegang tot de poëtische denkwereld van de skalden, uitgedrukt in hun eigen woorden. Dat levert een aanzienlijk voordeel op ten opzichte van de archeologie, die zich beperkt tot materiële overblijfselen. Nadeel is dat de manuscripten dateren van ver ná het jaar duizend. De saga's zijn het product van mensen die al gekerstend waren. Dat een mondeling overgeleverde pagane traditie door christenen gered werd (door die op schrift te zetten) blijft een moeilijk te verklaren fenomeen. In Nederland bezitten we niets vergelijkbaars.

Dat het in Scandinavië anders ging, wordt door Price verklaard uit de legitimerende rol van de skaldische poëzie. Zelfs toen ze al christen geworden waren bleven de Vikingen trots op hun voorgelacht. Het laten reciteren van traditionele heldendichten was essentieel voor het onderhouden van de band daarmee. Volgens Price komt daar bij dat de structuur van de saga's nauwelijks willekeurige selectie toeliet, zonder de samenhang van het geheel te verstoren. Men diende het corpus óf grotendeels te bewaren (zij het christelijk ingekleurd), of niet.

Dit bewaren blijkt echter een dynamisch proces te zijn, voortdurend onderhevig aan verandering. Hoe 'oud' de na 1200 op IJsland vastgelegde mythen in de Edda zijn staat allerm minst vast. Tot de meest archaisch ogende verhalen behoort de schepping van het eerste mensenvaar, Askr en Embla, door het goddelijke trio Odin, Vili en Vé. De man Askr wordt als eerste geschapen, uit drijf hout op het strand, Odin blaast hem en zijn vrouw Embla de levensadem in. De analogieën met het Bijbelverhaal vallen meteen in het oog. Afgezien daarvan: het verzamelen van drijf hout op het strand was een essentieel onderdeel van de economie van het pas rond 900 gekoloniseerde IJsland, niet van de oorspronkelijke Noorse leefgebied van de 'Vikingr' (mensen van de vík of zeebaai; zeelui). Hier is naar de mening van Price een traditie uit de tiende eeuw christelijk gerecipeerd in de dertiende eeuw. De afstand in de tijd is groot, maar niet onoverbrugbaar. Uiteraard sluit dat niet uit dat oudere en christelijke voorstellingen aanzienlijk verschilden, terwijl ze in de vroege Middeleeuwen naast elkaar bestonden. Dat geldt met name voor het mensbeeld. Bij de skalden signaleert Price het ontbreken van een equivalent voor de menselijke ziel, zoals die in het christendom wordt voorondersteld. Binnen het lichaam (of

hamr, waarvan de manifestatie een gedaantewisseling kon ondergaan) huisden naast de *hugr* (essentie van een persoon) ook andere wezens. De *hamingja* gold als het ‘geluk’ van een individu, een geluk dat het vermogen had de betreffende persoon te verlaten. ‘The English saying that someone’s luck has “run out” is actually a Norse proverb – except that the Vikings meant it literally’ (p. 61). Dan was er nog de *fylgja*, het vrouwelijke deel van de persoon (ook van de man). Deze *fylgja* was speciaal verantwoordelijk voor de verbinding tussen de generaties. De overgang van deze denkwereld naar de ziel van het rooms-katholieke of nog weer later het lutherse Scandinavië moet een aanzienlijke tijd in beslag genomen hebben.

Als motieven voor de uiteindelijk effectief doorgevoerde kerstening wijst Price op twee factoren. Allereerst de nieuwsgierigheid, die de cultuur van de Vikingen kenmerkte. Die maakte dat zij - voor, tijdens en na de kerstening - gretig invloed van buitenaf in zich opnamen (inclusief die van de Islam). Daarnaast de noodzaak om een meer stabiele samenleving op te bouwen dan die van een krijgercultuur. Als deze interpretatie van de kerstening klopt, is het vooral opmerkelijk dat het christendom zó lang (duizend jaar!) een herkenbaar profiel heeft weten te bewaren. Het voortdurende veranderingsproces dat zo typerend was voor de Vikingen werd stopgezet of tenminste sterk vertraagd. De eerste echt fundamentele overgang na de kerstening, die van christelijk naar seculier, zou een millennium op zich laten wachten.

In vergelijking met Price legt Marc Morris eigen accenten. Dat komt niet als een verrassing. De kerstening van Angelsaksisch Engeland begon enkele eeuwen eerder dan die van IJsland. Invloed van de voorafgaande (Romeinse) periode bleef merkbaar, met name in de geletterdheid van een deel van de inheemse (‘Keltische’) Britse bevolking. Scandinavische invloed op de Angelsaksische vorsten (vgl. *Beowulf*) moest zich van meet af aan verhouden uit parallelle contacten met Ierland en het Frankische rijk. Wat Morris met Price gemeen heeft is zijn dynamische opvatting van religie, als een fenomeen dat zich voortdurend aanpast aan wisselende culturele en politieke omstandigheden. De met de Vikingen gedeelde bereidheid om van anderen te leren betekende dat de *reges* van Wessex, Deira en Northumbria even gretig elementen overnamen uit Scandinavië als uit de cultuur van ‘Kelten’ en Franken. Kerstening begon bij de elite. Het christendom bleek uiteindelijk een krachtiger legitimiteit aan een regerend vorstenhuis te kunnen verlenen dan een veronderstelde afstamming van Wodan. De cultus van heiligen als Cuthbert en Bonifatius kreeg aldus gaandeweg een ‘nationaal’ karakter. Daarvan profiteerde niet alleen de kerk, maar ook de wereldlijke patroon.

Waar Price de analyse van de kerstening verbindt met inzichten uit de antropologie, legt Morris de nadruk op de opbouw van politieke eenheden. Uit zijn analyse (met een uiterst kritisch portret van rond 678 bij de missionering in Friesland betrokken Wilfrid van Ripon) komt naar voren hoe vroeg ogenschijnlijk ‘heidense’ vorsten al de aantrekkingskracht begonnen te voelen van de kerk (b.v. Raedwald van East Anglia, de man van het bekende scheepsgraf van Sutton Hoo). Maar het omgekeerde is volgens Morris evengoed het geval geweest: ogenschijnlijk ‘christelijke’ figuren als Wilfrid (of een generatie later: Bonifatius) waren veel ‘heidenser’ dan de hagiografen ons willen laten geloven. De hardhandige opbouw van hun bisdommen en de noodzakelijke ondersteuning daarvoor van een krijgerelite maken dat duidelijk.

Het boek van Morris bevat een massa archeologische en historische informatie. Wat ontbreekt zijn de verhelderende paragrafen over het pagane en christelijke mensbeeld, die het boek van Price juist zo interessant maken. Beide auteurs bevestigen echter dat de actuele discussies over kerstening (toen) en ontkerstening (nu) spiegelbeeldig zijn. Noord-Europeanen, die van het christendom zijn vervreemd, stellen zich met verbazing de vraag hoe de kerk meer dan een millennium lang zo’n nadrukkelijk stempel kon zetten op denken en leven in dit deel van de wereld. Uiteindelijk gaat het daarbij om de vraag wat het betekent een christen te zijn. In deze discussie mag de theologie niet ontbreken.

